

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Patenty Marie Terezie

vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

2012

autor: Bc. Eva Andrllová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva ANDRLOVÁ**
Osobní číslo: **R09B0001P**
Studijní program: **B6804 Právní specializace**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Název tématu: **Patenty Marie Terezie**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Historické souvislosti doby Marie Terezie
3. Patenty
4. Zákonodárství
5. Význam patentů pro 21.století
6. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **min.30 stran**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Kalousek, J.: České státní právo, Praha 1892 Weissensteiner, F.: Velcí panovníci rodu habsburského, Ikar Praha 1996 Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích II., ZČU Plzeň 1997 Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 1999 Galandauer, J., Honzík, M.: Osud trůnu habsburského, Panorama Praha 1982 Krofta, K.: Dějiny československé, Sfinx Praha 1946 Weissensteiner, F.: Dcery Habsburků na cizích trůnech, Ikar Praha 2001 Dolenský, J.: Obrázkové dějiny národa českého, Vilímek Praha 1939 Bělina, P. a kol.: Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu, Paseka Praha 1999 Bílý, J.L.: Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha 2003 Herre, F.: Marie Terezie, Brána Praha 1996 Janusová, J.: Marie Terezie ? legendy a skutečnost, Amonium servis Ostrava 1991

Vedoucí bakalářské práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová**
Katedra právních dějin

Datum zadání bakalářské práce: **15. února 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

Prof. JUDr. Karel Růžička, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová, DSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Předkládám tímto k posouzení a obhajobě bakalářskou práci zpracovanou na závěr studia na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této bakalářské práce.

V Plzni dne 3.8.2012

Bc. Eva Andrllová

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Obsah.....	5
Úvod.....	6
1 Historické souvislosti doby Marie Terezie.....	8
1.1 Karel VI. a Pragmatická sankce.....	8
1.2 Výchova a soukromý život Marie Terezie.....	10
1.3 Vláda Marie Terezie a její nástup na trůn.....	12
2 Reformy a patenty.....	17
2.1 Finanční a daňová reforma.....	17
2.2 Správní reformy.....	19
2.2.1 Ústřední orgány habsburské monarchie.....	19
2.2.2 Česká dvorská kancelář.....	20
2.2.3 Správa zemí Koruny české.....	21
2.2.4 Krajská správa.....	21
2.3 Reformy soudnictví.....	23
2.4 Reformy armády.....	23
2.5 Reformy školství.....	25
2.5.1 Vysoké školy.....	26
2.5.2 Střední školy.....	27
2.5.3 Základní školy.....	28
2.6 Církevní reformy.....	29
2.7 Poddanské reformy.....	30
3 Zákonodárná činnost.....	33
3.1 Trestní právo.....	33
3.2 Občanské právo.....	35
3.3 Obchodní právo.....	35
4 Význam patentů pro 21. století.....	37
Závěr.....	39
Resumé.....	40
Seznam použité literatury a pramenů.....	41
Přílohy.....	44

Úvod

Název mé bakalářské práce zní „Patenty Marie Terezie“. Téma jsem zvolila ze dvou hlavních důvodů. Prvním z nich je můj osobní zájem o problematiku z období nazývaného osvícenský absolutismus a prostudování obsahu jednotlivých patentů a jejich vlivu na tamější společnost. Dalším důvodem je můj velký obdiv patřící schopným ženám, které se nebály prosadit se v oblasti politiky, která byla především mužskou záležitostí. Marie Terezie touto ženou byla. Vstoupila do dějin jako první a zároveň poslední panovnice vládnoucí na českém trůně a během svého čtyřicetiletého panování formovala jednu z největších evropských monarchií. Dokázala se obklopit několika osobnostmi, se kterými provedla úspěšné reformy nejen v oblasti ekonomické, správní, školské, ale i soudní. To, že měla uznání i ve své době, dokládá výrok jejího rivala Fridricha II., který krátce po její smrti pronesl: „*Dělala čest svému trůnu a svému rodu; válčil jsem s ní, ale nikdy jsem nebyl jejím nepřítelem*“¹

Cílem práce je vytvořit ucelený pohled na reformní činnost a s tím související vydávání patentů Marie Terezie. V následujících kapitolách jsou objasněny příčiny vzniku jednotlivých reforem a patentů a dále je jejich obsah analyzován.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních částí. V první části je stručně popsán životopis Marie Terezie a problémy, se kterými se potýkala během své vlády. Je zde také nastíněna situace, kdy se panovnice ujala vlády a musela řešit zpochybnění platnosti Pragmatické sankce – dokumentu, který stanovil následnictví v ženské linii v případě absence mužských potomků a zachování celistvosti a nedělitelnosti monarchie. Tento spor s evropskými mocnostmi vyústil v tzv. války o rakouské dědictví, které trvaly několik let.

Další kapitola je zaměřena na patenty z oblasti veřejné správy. Jsou zde rozebrány reformy týkající se financí a daní, proces centralizace ústředních orgánů, systém soudnictví a školství a samozřejmě jsou zde zahrnuty i reformy církevní a poddanské.

Následující kapitola je věnována zákonodárné činnosti Marie Terezie, kde je popsána kodifikace v trestním, občanském a obchodním právu.

1 BANKL, H. *Nemoci Habsburků: z chorobopisů velké panovnické dynastie*. Praha: Brána, 2000, s. 69.

V závěru práce je zkoumán význam patentů pro 21. století.

1 Historické souvislosti doby Marie Terezie

V této kapitole jsou osvětleny události, které se odehrály ještě před započatím vlády Marie Terezie, dále jsou uvedeny důvody jejího nástupu na trůn a zároveň i důsledky tohoto činu. Poté je zde charakterizováno panování Marie Terezie a její soukromý život.

1.1 Karel VI. a Pragmatická sankce

V roce 1711 zemřel na neštovice Karlův starší bratr, císař Josef I. Vzhledem k tomu, že po sobě nezanechal žádného mužského potomka, byl Karel jediným možným následníkem v habsburských dědičných zemích. V říjnu téhož roku byl jednohlasně a bez obtíží zvolen římskoněmeckým císařem, v prosinci pak následovala korunovace ve Frankfurtu nad Mohanem a převzetí moci bylo dokončeno.²

Všechny velké evropské dynastie byly spřízněny sňatky a díky tomu vznikaly sporné dědické nároky na trůn a to velmi často vedlo k válkám. Karel VI. musel tedy učinit příslušné kroky k tomu, aby zabezpečil habsburskou říši i po své smrti.³ Dal pokyn k vypracování odpovídajícího dokumentu, který vstoupil do dějin pod názvem „Pragmatická sankce“. Ta pak výrazně ovlivňovala císařovu vnitřní a později i zahraniční politiku.

Pragmatická sankce byla vydaná ve Vídni 19. dubna 1713. Obsahovala dvě ústřední ustanovení. V prvním bylo zakotveno, že pokud nebude existovat mužský následník, přejde nástupnictví na ženské potomky a to nejprve na císařovy dcery, pak na dcery Josefa I. a jako poslední v pořadí byly uvedeny dcery Leopolda I. (otec Karla VI.). Druhé ustanovení se týkalo jednoty habsburských držav. Karel VI. z nich chtěl vytvořit celek, a proto prohlásil všechny části říše, které byly územně, kulturně i hospodářsky naprosto odlišné, za nedělitelné a neoddělitelné - „indivisibiliter ac inseparabiliter“. Myšlenka jednotného celku, tedy státu, bezpochyby upevňovala postavení říše, neboť v minulosti byly državy několikrát rozděleny mezi dědice a to vedlo k politickému oslabení.⁴

2 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 173 – 174.

3 GALANDAUER, J., HONZÍK, M. *Osud trůnu habsburského*. Praha: Panorama, 1983, s. 49.

4 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 175 – 176.

V roce 1708 se Karel VI. oženil s Alžbětou Kristinou Brunšvicko-Wolfenbüttelskou. Manželství bylo několik let bezdětné, až v roce 1716 se narodil vytoužený syn Leopold, který ovšem po půl roce zemřel.⁵ Poté porodila královna ještě tři dcery: Marii Terezii (1717), Marii Annu (1718) a Marii Amálii (1724).⁶ Pokud se porovná rok vydání Pragmatické sankce (1713) s rokem narození Marie Terezie (1717), je zcela patrné, že vydání dokumentu bylo v době, kdy Karel VI. neměl ještě žádné děti a měl stále naději na narození a vychování syna. Z tohoto důvodu není „zcela správná představa, že toto ustanovení vydal Karel VI. proto, aby zajistil přístup k trůnu své dceři Marii Terezii, když se nemohl dočkat mužského potomka – dědice trůnu“.⁷

V 18. století byla žena na trůně stále něčím výjimečným. Raně novověké myšlení bylo ovlivněno názory sv. Augustina. Podle nich měla být žena naprosto podřízená muži a její úlohou bylo rodit děti, pečovat o rodinu a nezasahovat do věcí veřejných. Z politických důvodů se sice někdy stalo, že se v čele státu objevila žena, ale i když její vláda nebyla špatná, bylo takové řešení pokládáno za rizikové a nouzové.⁸ Novou úpravu nástupnictví bylo tedy nutné prosadit.

V rakouských a alpských zemích, kde Karel VI. vládl jako arcivévoda, to šlo docela snadno. Platilo zde totiž rozhodnutí panovníka, který nový zákon jednoduše nařídil. Odlišná situace byla v českých zemích, které sice byly od roku 1526 součástí habsburské monarchie, ale nebyl zde plně prosazen absolutismus panovnické moci. Každé nařízení nebo prohlášení panovníka museli schválit tzv. stavové, tj. zástupci duchovenstva a šlechty, na zemském sněmu. Obdobná situace byla i v Uhrách. Po dlouhých a obtížných jednáních se Karlu VI. podařilo, aby čeští stavové uznali nové nástupnictví. Stalo se tak v roce 1720. O tři roky později učinily stejné rozhodnutí i stavy uherské.⁹

Císař chtěl získat souhlas i od zahraničních mocností. Mezinárodní uznání Pragmatické sankce se stalo jeho největší ideou a podřídil jí celou svou zahraniční politiku.

5 JÚZLOVÁ, J., DIESTLER, R. *Velcí panovníci Evropy: 100 nejvýznamnějších císařů, králů a knížat evropských dějin*. Praha: Knižní klub, 2008, s. 164.

6 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 173.

7 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 13.

8 GALANDAUER, J., HONZÍK, M. *Osud trůnu habsburského*. Praha: Panorama, 1983, s. 50–51.

9 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legenda a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 13.

Ve dvacátých a třicátých letech 18. století probíhala diplomatická a vojenská jednání, jejímž výsledkem byly různé kompromisy. Například za to, že úpravu následnictví uznaly Anglie a Nizozemsko, se musel Karel VI. vzdát úspěšné Východoindické obchodní společnosti, kterou sám založil. Španělský souhlas získal díky výměně Neapolska a Sicílie za Parmu a Piacenzu. S Francií vyměnil Lotrinsko za Toskánské velkovévodství. Ruský souhlas ho zapletl do neúspěšné války s Tureckem. Po řadě ústupků se císaři podařilo dosáhnout uznání Pragmatické sankce od většiny evropských států. V roce 1740 však veškeré zahraniční úmluvy přestaly najednou platit.¹⁰

1.2 *Výchova a soukromý život Marie Terezie*

První dcera Karla VI. se narodila 13. května 1717 v 7.30 hodin ráno v Hofburgu ve Vídni. Při křtu dostala jména Marie Terezie Walburga Amálie Kristina.¹¹ Oslavy jejího přivedení na svět byly doprovázeny zklamáním, neboť se očekávalo narození syna, budoucího následníka trůnu.¹² Marii Terezii vychovávala hraběnka Charlotta Fuchsová, která byla a zůstala její důvěrníci až do konce svého života. Marie Terezie si ji velmi oblíbila, láskyplně ji dokonce oslovovala „mami“ a jejich přátelství si natolik vážila, že ji jako jediného nečlena rodiny nechala pochovat v císařské Kapucínské hrobce v roce 1754.¹³

Korunní princezna prožila své dětství na zámku Favorita v blízkosti Vídně. Vyrůstala v přívětivém rodinném prostředí. Když dovršila šesti let, začala se vzdělávat pod vedením jezuitů. Absolvovala důkladnou výuku jazyků, kdy se učila hovořit latinsky, německy, italsky, španělsky a francouzsky. Německy však mluvila svérázně, používala vídeňský hovorový jazyk a bezchybně psát se nikdy nenaučila. Dále se věnovala světským a církevním dějinám, matematice a kreslení. Obzvlášť ji zaujal tanec a hudba.¹⁴ Hudební průpravu měla tak důkladnou, jako snad žádná jiná habsburská princezna. Přicházela do styku především s italskou hudbou, učila se zpívat italské árie, doprovázela se sama na klavír a jako dítě vystupovala v hudebních dramatech, která dirigoval její otec.¹⁵ Jako

10 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 176 – 177.

11 ETZLSTORFER, H. *Marie Terezie: soukromý život panovnice*. Praha: Ikar, 2010, s. 13.

12 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 17.

13 HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 15 – 16.

14 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 14 – 15.

15 RIEDER, H. *Marie Terezie: osudová hodina Habsburků*. Praha: Ikar, 2004, s. 14 – 15.

panovnice ráda pořádala plesy a zábavy a k muzikálnosti vedla i své děti.

Marii Terezii se dostalo celkem všestranného vzdělání, přesto jí chyběly znalosti z toho, co měla znát jako pozdější vládkyně. Nikdo ji nezasvěcoval do politických problémů. Pouze jednou ji otec vzal ke státním poradám, které se týkaly královských voleb v Polsku. Tehdy udivila přítomné svým jasným úsudkem a dobrým postřehem.¹⁶

Otázka sňatku Marie Terezie se řešila od jejího útlého věku. Nebylo to však z důvodu jejího osobního štěstí, nýbrž ze státního zájmu. Karel VI. jako svého budoucího zetě zvolil lotrinského prince Klementa. Byl velmi inteligentní, mluvílo se o něm jako o zázračném dítěti. Bohužel zemřel ještě jako malý chlapec. Musel se zvolit někdo jiný. Mezi nápadníky patřil španělský infant Karel, pruský princ Fridrich, mladší bratr zesnulého Klementa – lotrinský princ František Štěpán. Vybrán byl poslední jmenovaný.¹⁷

František Štěpán byl laskavý, skromný a přizpůsobivý. Rád doprovázel císaře na lovu. Mladé Marii Terezii se tak líbil, až se do něho zamilovala.¹⁸ Svatba se konala 12. února 1736 v augustiniánském kostele ve Vídni. V té době bylo nevěstě 18 let a ženichovi 27 let. Marie Terezie byla tolerantní manželkou. Svému choti dovolovala různé koníčky a přecházela jeho četné aféry, např. s hraběnkou Colloredovou či s kněžnou Auerspergovou. Byla šťastná, když se věnoval dětem. Po sňatku jeho prvotní ambice směřovaly k vojenským záležitostem. Brzy se ukázalo, že mu k tomu chybí vlohy. Jeho talent se projevil až v oblasti finančních otázek.¹⁹ Uměl rozmnožovat jmění, což se potvrdilo v době jeho smrti v roce 1765, kdy dokázal nashromáždit rodinný majetek v hodnotě 18,5 milionů zlatých.²⁰

František Štěpán Lotrinský se sám nikdy nestal českým a uherským králem, byl spoluvládce své manželky, která panovnickou moc vykonávala sama. Když byl v září roku 1745 zvolen císařem, začala se Marie Terezie nazývat také císařovnou, i když oficiální císařskou moc nad říší neměla.²¹ Podle sálského práva mohl být nedědičný císařský titul

16 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 15.

17 TAPIÉ, V. *Marie Terezie a Evropa: od baroka k osvícenství*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 60.

18 FUSSENEGGEROVÁ, G. *Vladařky: ženy, které tvořily dějiny*. Praha: Brána, 1999, s. 140.

19 ETZLSTORFER, H. *Marie Terezie: soukromý život panovnice*. Praha: Ikar, 2010, s. 83 – 87.

20 DICKINGER, Ch. *Habsburkové bez iluzí: jací byli doopravdy?*. Praha: Brána, 2002, s. 85.

21 KROFTA, K. *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, 1946, s. 531.

udělen pouze muži.²²

V rozmezí 19 let porodila Marie Terezie 16 dětí – 5 chlapců a 11 dívek. Panovnice si na rodinném životě a výchově svých dětí zakládala. Vypracovávala pokyny pro jejich denní režim. Určila, kdy se mají učit, vstávat, jíst, odpočívat i spát. Služebnictvo, které se o děti staralo, tato nařízení muselo dodržovat.²³ Základním kamenem výchovy byla kázeň, poslušnost a zbožnost.²⁴ Marie Terezie se celý svůj život držela striktně katolických zásad, což se projevovalo i na její vládě v otázkách náboženské tolerance.²⁵ Nejproslulejšími dětmi se stal Josef II., budoucí spoluvladař matky a pokračovatel jejího reformního úsilí, Marie Antonie, budoucí manželka francouzského krále Ludvíka XVI., a Leopold II., císař v letech 1790-92.²⁶ Svým četným potomstvem a sňatkovou politikou chtěla Marie Terezie zajistit moc a posílit v Evropě vliv habsbursko-lotrinské dynastie, kterou se svým manželem založila.²⁷

Dne 18. srpna 1765 nastal v životě Marie Terezie zvrát. Její manžel, císař František, zemřel na následky srdečního infarktu. Následující den ráno si nechala ustříhnout své dlouhé vlasy, šaty rozdala komorným a šperky darovala svým dcerám. Oblékla si černé šaty a vdovský čepce a takto chodila až do smrti.²⁸ Ve výroční den úmrtí Františka v roce 1780 se jí stala nehoda. Při návštěvě manželova hrobu spadla ze sedadla, ve kterém byla spouštěna do krypty. Poté prohlásila: „*František si mě chce zadržet*“²⁹ Za necelé 4 měsíce, 29. listopadu 1780, zesnula a byla uložena do hrobky po boku císaře.³⁰

1.3 Vláda Marie Terezie a její nástup na trůn

Dne 20. října 1740 náhle skončil Karel VI. a v ten samý den se Marie Terezie ujala vlády. Kdyby tehdejší mocnosti dodržely své právní závazky, převzetí dědictví by šlo

22 FUSSENEGGEROVÁ, G. *Vladařky: ženy, které tvořily dějiny*. Praha: Brána, 1999, s. 139.

23 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 78.

24 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 208.

25 ETZLSTORFER, H. *Marie Terezie: soukromý život panovnice*. Praha: Ikar, 2010, s. 177.

26 Tamtéž, s. 18 – 20.

27 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 83.

28 HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 208.

29 GALANDAUER, J., HONZÍK, M. *Osud trůnu habsburského*. Praha: Panorama, 1983, s. 85.

30 Tamtéž.

hladce.³¹ Jenže řada z nich náhle odmítla respektovat svůj předchozí souhlas s Pragmatickou sankcí. Marie Terezie se díky tomu ocitla ve svízelné situaci. Zdědila nevykonnou správu, rozvrácenou armádu a prázdnou pokladnu. Dalším problémem bylo, že její výchova nikdy nebyla zaměřena na zasvěcování do státních záležitostí. Do svého pozdějšího pamětního spisu zaznamenala, že zůstala „*bez peněz, bez armády, bez vlastních zkušeností a vědomostí a konečně, avšak v neposlední řadě, bez veškeré rady*“.³²

Územní nároky na dědictví si činilo Bavorsko, ale k vojenskému útoku se zprvu neodvážilo. Válečné akce proti nové panovnici zahájil pruský vládce Fridrich II. Na trůn usedl jen několik měsíců před Marií Terezií a na rozdíl od ní zdědil po otci silnou armádu a dostatek peněz. Koncem roku 1740 po ní požadoval, aby se v jeho prospěch zřekla hospodářsky i kulturně vyspělého Slezska. Nabízel za to 2 miliony tolarů a podporu při zvolení jejího manžela císařem. Marie Terezie návrh nepřijala a Fridrich II. na to reagoval tím, že vyslal bez vypovězení války do Slezska své vojsko o počtu 27 000³³ mužů. Války o rakouské dědictví byly započaty.³⁴

Vítězství Prusů v bitvě u Molvic 10. dubna 1741 mělo za následek obsazení Slezska, kladského hrabství a části severovýchodních Čech. Následně byla sjednána za podpory francouzské diplomacie protihabsburská koalice Bavorska, Saska a Španělska. Zanedlouho se k tomuto spojení připojilo i Prusko. Bavorsko usilovalo o Čechy, Tyroly a Horní Rakousy, Sasku měla připadnout Morava a Horní Slezsko až ke Kladské Nise, Prusku mělo zůstat Dolní Slezsko i s Vratislaví. Po obsazení Prahy bavorsko-francouzskými a saskými vojsky se nechal bavorský kurfiřt Karel Albrecht prohlásit českým králem. Počátkem roku 1742 byl dokonce zvolen císařem jako Karel VII. Marie Terezie měla na své straně Uhersko, které jí slíbilo vojenskou a finanční pomoc. (Na uherskou královnu byla korunována 25. června 1741.) Habsburské vojsko v únoru 1742 dobylo Mnichov. Z obav před rakouskými úspěchy zaútočil v květnu 1742 Fridrich II. na armádu Marie Terezie a porazil ji v bitvě u Chotusic. Díky Anglii byl 11. června 1742 ve Vratislavi vyjedнан mír mezi Pruskem a Rakouskem. Fridrichovi II. připadlo Dolní

31 VONDRA, R. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan, 2009, s. 408.

32 MAUR, E. *12.5.1743, Marie Terezie: korunovace na usmířenou*. Praha: Havran, 2003, s. 22.

33 Počet vojáků se v literatuře liší. V knize WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 189, se uvádí 32 000 mužů.

34 MAUR, E. *12.5.1743, Marie Terezie: korunovace na usmířenou*. Praha: Havran, 2003, s. 23.

Slezsko, kladské hrabství a většina hornoslezského území. Rakousku zde zůstalo pouze Těšínsko, Bílsko, krnovské a opavské vévodství. Vše bylo ještě potvrzeno v mírové dohodě v Berlíně dne 28. července 1742.³⁵

Když proti rakouským vojevůdcům nestál Fridrich II., začala se pomalu situace na bojištích zlepšovat. V létě 1742 se z českých zemí stáhla saská armáda a v zimě opustila Prahu francouzská posádka. Začátkem roku 1743 se Marie Terezie vypravila do Prahy a 12. května 1743 se zde nechala slavnostně korunovat na českou královnu.³⁶

V létě roku 1744 vpadl Fridrich II. znovu do Čech, čímž porušil sjednaný mír. Po řadě porážek habsburského vojska se 25. prosince 1745 uzavřela nová mírová smlouva v Drážďanech, která potvrzovala, že Slezsko a Kladsko patří Prusku. Na oplátku Fridrich II. přislíbil, že uzná Františka Štěpána za římskoněmeckého císaře. Na začátku roku 1745 totiž zemřel bavorský kurfiřt a římský císař Karel VII. a jeho následník Maxmilián Josef uzavřel s Marií Terezií mír a vzdal se nároků na české království a říšský trůn pod podmínkou, že mu zůstane Bavorsko.

Po drážďanském míru ještě tři roky Rakousko válčilo s ostatními nepřáteli, zejména s Francií.³⁷ Války o rakouské dědictví oficiálně skončily uzavřením míru 18. října 1748 v Cáchách. Na jeho základě Rakousko odevzdalo Parmu a Piacenzu španělským Bourbonům a západní Lombardii Savojsku. Prusko si udrželo Slezsko a Kladsko. Ztráta území byla částečně habsburské monarchii kompenzována mezinárodním uznáním Pragmatické sankce.

Marie Terezie se nedokázala smířit se ztrátou Slezska. Snažila se provádět různá opatření, aby si ho v budoucnu mohla vzít zpět. Od léta 1746 bylo spojencem Rakouska Rusko a od roku 1749 prosazoval hrabě, později kníže a kancléř, Václav Antonín Kounic – Rietberg alianci s Francií. Podle něho mohlo Rakousko zvítězit nad Pruskem pouze ve spojení s Francií. Teprve až po uzavření tzv. westminsterské konvence v roce 1756 mezi Pruskem a Velkou Británií Francie podepsala alianci s habsburskou monarchií.³⁸ V srpnu 1756 Prusové opět bez vyhlášení války přepadli a obsadili Sasko a tím začala

35 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 336 - 337.

36 VONDRA, R. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan, 2009, s. 410.

37 DOLENSKÝ, J. *Obrázkové dějiny národa českého*. Praha: Vilímek, 1893, s. 408 – 411.

38 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 338.

tzv. sedmiletá válka.

První velký střet mezi pruským a habsburským vojskem byl u Lovosic a Rakušané v něm byli poraženi. K další prohře došlo následujícího roku 1757 v bitvě u Štěrbohol. Vítězství se konalo až 18. června 1757 v bitvě u Kolína pod vedením maršála Leopolda Dauna. Prusové se museli stáhnout z Čech.³⁹ Výsledkem dalších bojů bylo opuštění Slezska Prusy až po Vratislav.

Událostmi, které podstatně ovlivnily výsledek sedmileté války, byla jednak smrt carevny Alžběty Petrovny a následný odchod Rusů z aliance a jednak uzavření předběžného britsko-francouzského míru v roce 1762. Ve válce zůstala už jen habsburská monarchie s Pruskem. Vítězství Fridricha II. u Burkersdorfu v červenci 1762 vedlo k opětovnému ovládnutí Slezska. Vzhledem k tomu, že Marie Terezie už neměla reálnou šanci na jeho dobytí, došlo 15. února 1763 k uzavření míru na saském loveckém zámku Hubertusburg. Slezsko a Kladsko definitivně zůstaly v pruských rukou.

Po smrti císaře Františka I. Štěpána Lotrinského v roce 1756 se stal císařem Josef II. Od této doby se podílel i na zásadních rozhodnutích jako spoluvládce své matky. Kvůli rozdílným názorům měli mezi sebou rozepře. Poslední léta vlády Marie Terezie se vyznačují získáním nových území - Haliče a Bukoviny. V letech 1778-1779 probíhala s Pruskem válka o bavorské dědictví, označovaná jako bramborová. V této podivné válce se vojska zabývala spíš sháněním potravin než válčením. Těšínským mírem z 13. května 1779 získalo Rakousko tzv. Innskou čtvrť s 60 000 novými poddanými.⁴⁰

Během svého panování Marie Terezie uskutečnila několik hlubokých reforem státního ústrojí. Chtěla posílit vojsko a k tomu samozřejmě potřebovala finance. *„Peníze získávala různě, ale hlavní zdroj tkvěl v posilování daňové výkonnosti obyvatelstva. K tomu bylo třeba vytvořit nejen spolehlivou evidenci a zbavit stavy kontroly nad tímto zdrojem příjmu, ale také výrazně zlepšit životní a pracovní podmínky širokých vrstev venkovského obyvatelstva. Toto vše mohli provést pouze školení, státem placení a státu oddaní úředníci. Pro jejich výchovu bylo nutné vytvořit zcela nový školský systém, který sahal od triviálních*

39 BĚLINA, P. et al. *Dějiny země Koruny české II.: od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1993, s. 20 -22.

40 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 338 – 340.

*vesnických škol až po univerzity.*⁴¹ Reformy pronikly snad do všech sfér veřejného života. Bylo odstraněno mučení při výsleších, církevní správa byla podřízena záměrům státu, zřídila se gubernia, zavedla se kontrola nad sociálními a hospodářskými poměry jednotlivých panství, snížil se počet církevních svátků a byl podporován obchod a řemesla. Jediné, čemu se Marie Terezie bránila, bylo radikální zdanění šlechtického majetku, zavedení náboženské tolerance a vyřešení nevolnické otázky jednou pro vždy.⁴² Jednotlivé reformy vycházely přímo z nařízení panovnice. Tento způsob vlády, kdy je panovník povolán řešit otázky společenského a hospodářského pokroku a jeho realizace spočívá zpravidla ve všeobecně závazných normách, je nazýván jako osvícenský absolutismus.⁴³

41 RYANTOVÁ, M., VOREL, P. *Čeští králové*. Praha: Paseka, 2008, s. 478.

42 Tamtéž.

43 MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 147.

2 Reformy a patenty

Hlavním důvodem k uskutečnění reforem byl nedostatek financí na vedení válek a zachování celistvosti habsburské monarchie. Některé z reforem vzbuzují dnes úsměv, např. vydaný patent o hubení vrabců v českém království kvůli zvýšení úrody obilí. Poddaní byli povinni odvádět pověřeným úředníkům vrabčí hlavy pod sankcí pokuty.⁴⁴ Jiné z reforem způsobily tehdejší rozhořčení obyvatel, např. předpisy o pohřbech, kdy bylo stanoveno, jak dlouho a jakým způsobem může být držen smutek, a další zase položily základ k modernímu zákonodárství, na kterém spočíval náš právní řád až do roku 1950.⁴⁵ V této kapitole budou nejdůležitější reformy probrány.

2.1 Finanční a daňová reforma

Základní myšlenkou těchto reforem bylo posílení ústřední moci na základě odstranění závislosti panovnice na stavovských sněmech. Panovnice byla totiž odkázána na souhlas zemské šlechty a církve při shromažďování daní nebo sestavování vojska.

Návrh na reformu státních financí byl svěřen hraběti Fridrichu Vilému Haugwitzovi. Tento šlechtic byl členem královského vrchního úřadu ve Vratislavi a po získání části Slezska Pruskem byl prezidentem královského úřadu v Opavě. Ve svých nápadech se nechával inspirovat Fridrichem II. a jeho centralistickými opatřeními, která omezovala stavovskou autonomii.

Úkolem Haugwitze bylo zajištění dostatečných finančních prostředků na udržování stálé armády o síle 108 000 mužů, jejímž smyslem byla především ochrana českých zemí, kde neustále hrozil vpád pruských vojsk. Řešením bylo roku 1748 tzv. decenální reces – stavy schválená nová výše daně na deset let dopředu. Ročně se vydělalo o pět miliónů zlatých více, ale zároveň stavy dostaly záruku, že péči spojenou s udržováním armády převezme státní pokladna. Tím byly zbaveny svého dosavadního vlivu na armádu.

Pilířem Haugwitzovy reformy daňového systému bylo zdanění veškeré půdy, tzn. šlechtické i církevní. Jednalo se o odvážný záměr, neboť se tím narušovala staletá

44 ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 166.

45 MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 147.

privilegia šlechty i duchovenstva, kdy daně za statky platit nemusely.⁴⁶ Při zavádění změn se Haugwitz setkal s politickými obtížemi (odpor šlechty) a s technickými problémy. Musel se totiž najít vhodný způsob, jak daně spravedlivě vyměřit. K dispozici byla pouze tzv. berní rula, tedy soupis pozemků a poddaných, který byl pořízen na základě vrchnostenských přiznání z roku 1654. Vzhledem k tomu, že údaje byly sto let staré, byl v roce 1748 pořízen nový katastr – tereziánská berní rula. Zde ale byla sepsána jen rustikální (poddanská) půda. Teprve druhý tereziánský katastr z roku 1757 obsahoval i dominikální (panskou) půdu. Soupis pozemků byl prováděn pod pečlivým dozorem zemských a krajských úřadů za spoluúčasti šlechty.⁴⁷ Tím se zamezilo případným podvodům. Katastr nepodal informace jen o rozloze orných ploch, ale i o jejich bonitě, o obilních výnosech, o vybavení jednotlivých usedlostí dobyt看em, a dokonce zachycoval nezemědělské podnikání obyvatel a obcí.⁴⁸ Tato Haugwitzova reforma zjednodušila daňovou soustavu a stanovení výše daní a zvýšila příjmy do státní pokladny.

V souvislosti s vyměřením daňového zatížení poddaných a potřeby zjistit údaje o lidském výrobním potenciálu bylo roku 1754 provedeno první sčítání lidu v habsburské monarchii. 10. března 1770 byl vydán patent na soupis lidí, tažného dobytka a domů kvůli provedení reorganizace vojenských odvodů tak, aby nebyl ohrožen hospodářský vývoj jednotlivých částí monarchie. Sčítání bylo provedeno v roce 1771. Počet obyvatel celé monarchie byl stanoven na 18 800 000. Z toho v Čechách bylo 2 265 867 osob, na Moravě 1 417 423 a ve zbytku Slezska se vyskytovalo 199 680 lidí.⁴⁹ V českém království bylo napočteno 389 135 domů. Obyvatelé dostali nařizeno, aby své domy očíslovali.⁵⁰ Tímto sčítáním a zveřejněním výsledků byl dán základ k institucionálním statistickým službám.⁵¹

Než začala sedmiletá válka, byl ještě zaveden jednotný systém měř a vah a jednotné celní tarify pro jednotlivé země monarchie.⁵² Z ekonomických reforem výrazně ovlivnilo každodenní život obyvatel zavedení jednotné zlatkové měny. V roce 1753 byla uzavřena

46 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 84 – 87.

47 GALANDAUER, J., HONZÍK, M. *Osud trůnu habsburského*. Praha: Panorama, 1983, s. 69.

48 CHALUPA, A. et al. *Tereziánský katastr český*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1964, s. 5.

49 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 138 – 139.

50 DOLENSKÝ, J. *Obrázkové dějiny národa českého*. Praha: Vilímek, 1893, s. 419.

51 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 139.

52 BĚLINA, P. et al. *Dějiny země Koruny české II.: od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1993, s. 30.

měnová unie s Bavorskem, ke které se později připojily i další státy. „*Základní jednotkou, ze které se razila mince, se místo dosud užívané vídeňské hřivny stala kolínská hřivna stříbra o hmotnosti 233,85 g. Z jedné hřivny se razilo 10 tolarů neboli 20 zlatých. Zlatý se dělil na 60 krejcarů, tolar jich obsahoval 120.*“⁵³ Patent z 27. září 1760 zavedl pak používání nových drobných mincí ražených z mědi. Jednalo se o pfeniky, půlkrejcare, groše a celé krejcare.⁵⁴ V důsledku více než 50% zadluženosti státní pokladny došlo v roce 1762 k vydání prvních rakouských papírových peněz, tzv. bankocetlí a nezúročitelných cenných státních papírů, za které ručila Vídeňská banka.⁵⁵

2.2 Správní reformy

Reformní činnost probíhala i na poli státní správy. Marie Terezie byla přesvědčena, že zjednodušení a sjednocení správního systému může dopomoci k znovuzískání Slezska. Nechala se inspirovat pruským modelem správy. Z centralizujících reforem byly vyloučeny Uhry a Rakouské Nizozemí. Došlo tím k prohlubování dualismu, který se plně prosadil v roce 1867.⁵⁶

2.2.1 Ústřední orgány habsburské monarchie

Při nástupu na trůn Marie Terezie převzala správní systém, v jejímž čele byla tajná rada. Vznikla již za Ferdinanda I. a během centralizace byla natolik oslabena, že ji v roce 1742 nahradila domácí dvorská a státní kancelář,⁵⁷ zkráceně státní kancelář. Zabývala se zahraniční politikou. V roce 1753 došlo k její reorganizaci a svou působnost vykonávala až do roku 1848. Byl to jeden z mála úřadů, který byl společný jak pro západní, tak i východní část monarchie.⁵⁸

Koncem roku 1760 byla vytvořena státní rada jako ústřední orgán pro české a rakouské země. Tím se dostalo oběma celkům jednotného řízení a byl dovršen proces

53 VONDRA, R. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan, 2009, s. 413.

54 KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956, s. 154.

55 RYANTOVÁ, M., VOREL, P. *Čeští králové*. Praha: Paseka, 2008, s. 480.

56 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 346.

57 BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 202.

58 HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2007, s. 138.

centralizace habsburských zemí (kromě Uher). Státní rada neměla nařizovací pravomoc. Omezovala se hlavně na činnost dřívější tajné rady a prováděla i kontrolu činnosti dalších správních orgánů v západních zemích monarchie. Fungovala až do roku 1801, kdy bylo místo ní zřízeno státní konferenční ministerstvo. Ministerstvo bylo rozdělené na jednotlivé úseky, ve kterých se soustřeďovala správa vnitřních, vojenských a zahraničních věcí. Tento systém se však neosvědčil a v roce 1808 byla opět obnovena státní rada, jejíž činnost skončila až v roce 1848.⁵⁹

Vojenské záležitosti měla na starosti dvorská válečná rada. V roce 1745 i zde došlo k reorganizaci. Důvodem byly válečné události. V roce 1753 došlo opět ke změnám, tentokrát kvůli odstranění stavovského vlivu na armádu decenálními recesy. Byly zřízeny tři departementy: *militare publico-politicum* pro vojenskou správu, *militare judiciale* pro vojenské soudnictví a *militare oeconomicum* pro hospodářskou správu. Dvorská válečná rada tak vedla všechna odvětví vojenské správy a zastávala i funkci nejvyššího soudu pro členy vojska.⁶⁰

2.2.2 Česká dvorská kancelář

Česká dvorská kancelář, s působností pro všechny země Koruny české, původně vedla hlavně písemnou agendu panovníka. V roce 1624 přesídlila do Vídně a byly jí přiznány soudní a správní kompetence.⁶¹ V jejím čele stál nejvyšší český kancléř a jeho vliv byl nemalý. Bez podpisu a majestátní pečeti, kterou spravoval, neplatil v zemích Koruny české žádný zákon nebo nařízení.

V květnu 1749 byla česká dvorská kancelář zrušena, respektive byla spojena s obdobnou kanceláří pro rakouské země a posléze i s dvorskou komorou, která měla na starosti finanční záležitosti. Místo těchto institucí bylo zřízeno tzv. *Directorium in publicis et cameralibus*, tedy ředitelství pro administrativní a finanční věci. Jednalo se o nejvyšší zcentralizovaný správní úřad pro politické i finanční záležitosti, kdy justice byla od správy oddělena. Pro soudní záležitosti vznikl na základě reskriptu Nejvyšší soudní úřad. Po

59 MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 135.

60 HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2007, s. 139.

61 BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 203.

vytvoření jednotného justičního orgánu se země rakouské a země Koruny české začaly označovat jako německé dědičné země.⁶²

Direktorium bylo v roce 1761 zrušeno a místo něj byla ustanovena česká a rakouská dvorská kancelář. Činnost měla omezenou jen na politickou správu. Finanční správa byla oddělena a rozdělena mezi tři úřady. Dvorská komora měla na starosti státní kontrolu nad hospodařením v zemích. Generální pokladna měla za úkol příjem a výdej peněz. Účetní komora pak vedla účetnictví a kontrolovala dvorskou komoru i generální pokladnu. Tímto byly položeny základy institucionalizované kontroly státního hospodářství.⁶³

2.2.3 Správa zemí Koruny české

Roku 1748 vznikl v Čechách i na Moravě nový úřad pro správu zemí, který byl označen jako královská deputace. Později byl v Čechách změněn název na královskou reprezentaci s komorou. Úřadu byly dány pravomoci ve finančních, daňových a vojenských věcech. V čele stál prezident, kterého jmenoval panovník. Roku 1763 došlo opět k novému pojmenování orgánu. Na Moravě a v Čechách se úřad nazýval královské zemské gubernium a ve Slezsku královský úřad v Opavě.⁶⁴ Do čela instituce byl v Čechách dosazen nejvyšší purkrabí, na Moravě zemský hejtman. Ke guberniu byl připojen sbor nejvyšších zemských úředníků království českého (Consess), čímž se v Čechách spojilo soudnictví se správou do jednoho orgánu o 24 členech. Na Moravě byly soudní otázky stále v rukách zemského tribunálu. V roce 1771 došlo k rozdělení gubernia na správní senát a soudní senát.⁶⁵

2.2.4 Krajská správa

Kraje byly nižšími orgány zemské správy. Po vydání Obnoveného zřízení zemského přestaly plnit funkci stavovských shromáždění. Jediným stavovským orgánem v kraji byl úřad krajských hejtmanů. Stavovský charakter byl dán tím, že úřad mohl zastávat jen

62 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 88 – 90.

63 HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2007, s. 145.

64 BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 204.

65 MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 137.

někdo ze šlechty usazené v kraji. Výkon funkce byl čestný.

Na Moravě byly zřízeny kraje až koncem 16. století. Do čela každého kraje byl postaven jeden hejtman, na rozdíl od Čech, kde byli hejtmani dva. Jeden pocházel z panského stavu a jeden z rytířského stavu. Postupem času získal převahu hejtman ze stavu panského a byl označován jako přední hejtman kraje. Úřední pravomoci měli však oba stejné. Jeden nemohl jednat za druhého, každý z nich úřadoval ve svém sídle pod vlastní pečeti a vlastním jménem.

Koncem 17. století se začaly používat předpisy, které určovaly úřední postup krajských hejtmanů při vyřizování agendy, např. vyhlášení patentů a dekretů. Hejtmani měli k vedení kanceláře své úředníky. Nejdůležitější z nich byl krajský písař.

Reskriptem z 23. ledna 1751 učinila panovnice zásadní krok k postátnění krajské správy. Nyní i v Čechách byla správa v kraji řízena jediným hejtmanem, který byl za výkon své funkce placen ze státní pokladny. Úřad mohl zastávat příslušník vyšší či nižší šlechty, který měl inkolát. Již nebylo nutné, aby pocházel ze šlechty usedlé v kraji. Nově také bylo určeno pevné úřední sídlo v krajských městech.⁶⁶ Další novinka se týkala rozdělení krajů, bylo jich ustanoveno 16. Jmenovitě kraj kouřimský, berounský, litoměřický, rakovnický, boleslavský, hradecký, bydžovský, čáslavský, táborský, chrudimský, budějovický, klatovský, prácheňský, loketský, žatecký a plzeňský. Na Moravě k velkým změnám v počtu a vymezení nedošlo.⁶⁷ Pravomoci hejtmanů se postupně rozšiřovaly, obzvláště v oblasti duchovních záležitostí, školství, průmyslu, obchodu a dohledu nad veřejným pořádkem. V jejich podřízenosti rostl početný aparát, ale zároveň narůstala i jejich odpovědnost, neboť ručili za chod a výsledky činnosti svého úřadu.⁶⁸

Krajská správa v českých zemích se stala vzorem pro organizaci správy v zemích rakouských. Reforma položila základy k vývoji moderního správního systému.⁶⁹

2.3 Reformy soudnictví

Cílem reformy bylo sjednocení soudního aparátu. Soudní organizace byla tvořena

⁶⁶ Tamtéž, s. 140 – 142.

⁶⁷ JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 91.

⁶⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 208.

⁶⁹ MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 142.

třemi instancemi. V první instanci se nacházel soud vrchnostenský, městský a zemský. Uplatňoval se princip personality, tzn. osoby byly příslušné k soudu podle svého osobního statusu. Městské soudy tedy příslušely měšťanům. Za vlády Marie Terezie se jim omezila hrdelní pravomoc, respektive podstatně se snížil počet měst, která mohla ukládat trest smrti. Právo bylo zachováno jen pro 24 měst z 383.⁷⁰ Omezení trestních pravomocí se dotklo i vrchnostenských soudů, které byly příslušné pro poddané. Zemské soudy, příslušné pro šlechtu, od vydání Obnoveného zřízení zemského již nerozhodovaly jako konečná instance a jejich rozhodnutí podléhalo revizi panovníka. Další změny proběhly až za vlády Josefa II., kdy byly pravomoci zemského soudu rozšířeny (např. o žaloby na nešlechtické držitele velkostatků).

Druhou instancí byl pražský apelační soud, který vznikl již v roce 1548. Působil jako odvolací soud pro všechny druhy soudů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V roce 1753 došlo ke zřízení druhého apelačního soudu se sídlem v Brně s působností pro Moravu a Slezsko.⁷¹

Jako nejvyšší soudní úřad fungovala česká dvorská kancelář, přesněji řečeno její příslušné oddělení, které připravovalo a postupovalo žádosti o přezkoumání soudního rozhodnutí panovníkovi. V roce 1749 Marie Terezie zrušila českou dvorskou kancelář a místo ní zavedla Nejvyšší soudní úřad se sídlem ve Vídni. Úřad zastával úlohu nejvyššího soudu a zároveň spravoval soudnictví v západní části monarchie. Důsledkem těchto změn ztratilo soudnictví samostatnost v zemích České koruny a bylo sjednoceno s justicí rakouských zemí. Zároveň se také oddělilo od správy.⁷²

2.4 Reformy armády

Války o rakouské dědictví odhalily nedostatky v bojeschopnosti habsburské armády. Marie Terezie a její poradci se domnívali, že k zachování integrity velké a nesourodé říše je potřeba mít k dispozici stále více než stotisícové vojsko.⁷³ Jeho financování se realizovalo z peněz získaných na základě daňových reforem.

70 Tamtéž, s. 155 – 156.

71 BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 209.

72 MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 156 – 157.

73 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 348.

Panovnice usilovala o disciplinovanější a lépe vyzbrojené vojsko. S reorganizací armády jí pomohl hrabě Leopold Josef Daun. V roce 1748 byl vypracován nový služební řád pro celou armádu a výcvikové řády pro jednotlivé druhy vojsk. Dle výcvikového řádu se měla každý rok pořádat velká polní cvičení. Marie Terezie se jich zúčastňovala a při té příležitosti kontrolovala kvalitu výcviku i stav a činnost vojenských skladů. Sama často také obdarovávala vojáky finančními odměnami a starala se o válečné invalidy, pro které nechala vybudovat invalidovny v Pešti, Vídni, Praze a Brně. Svoji pozornost rovněž soustředila na pravidelný přísun potravy vojákům. Tím se mělo předejít násilnému vymáhání jídla na obyvatelích. Dále se pokoušela o povznesení společenské prestiže důstojníků, proto jim od roku 1751 umožnila přístup ke dvoru.⁷⁴ Snažila se také eliminovat počet vojenských zběhů. Ti byli za svůj prohřešek usmrcováni, až 26. května 1749 se jejich trest změnil na dlouholeté pevnostní práce. Navíc se stanovily přísnější tresty za poskytovanou pomoc a podporu zběhům a zvýšila se odměna za jejich dopadení.⁷⁵ 14. dubna 1762 byl v českých dědičných zemích vyhlášen patent, který definoval, kdy je možné považovat vojáka za zběha. Zběhem se stal každý, kdo byl bez povolení přistižen mimo armádu, pevnost nebo vojenský útvar.⁷⁶

V dubnu 1749 byly zavedeny stejnokroje. Pro oblékání důstojníků se v minulých letech nestanovila žádná pravidla. Nyní museli všichni vojáci nosit stejné uniformy a pouze důstojníci je měli vyrobeny z kvalitnější látky.

Od roku 1753 se začal uplatňovat jiný princip na sestavení armády. Více méně dobrovolné verbování nahradilo rekrutování, tj. odvádění přesného počtu vojáků podle předem daného klíče.⁷⁷ V českých zemích připadl jeden voják na 150 domů a od roku 1754 byl určen počet vojáků jednotlivých zemí podle počtu jejich obyvatel.⁷⁸ Zajímavostí je, že dle nařízení z 21. března 1750 se nemohli na vojnu posílat lidé soudně stíhaní, protože vojenská služba byla považována za čest a nikoliv za trest.⁷⁹

74 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 104 – 106.

75 KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956, s. 125.

76 Tamtéž, s. 155.

77 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 104 – 105.

78 Tamtéž, s. 138.

79 KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956, s. 129.

V prosinci 1751 byla založena Vojenská akademie ve Vídeňském Novém Městě. Ve Vídni se dále zřídila kadetní škola jako příprava pro následné studium na Vojenské akademii. Vzdělávalo se zde sto dětí ze šlechtických rodin ve věku 7 až 13 let. V roce 1754 pak byla vytvořena inženýrská akademie pro důstojníky dělostřelectva. Do čela těchto škol byl dosazen hrabě Daun. Dále byla vybudována speciální dělostřelecká škola. Její řízení bylo svěřeno knížeti Václavovi Lichtensteinovi.⁸⁰

Pro správné strategické rozhodování při vedení válek bylo nutné získat informace o terénu, v němž se vojenské operace odehrávaly. Po sedmileté válce dala Marie Terezie pokyn k provedení kartografického zobrazení celé monarchie. Celkovým výsledkem byly tzv. josefínské snímky země, soubor s více než tisícem kartografických listů.⁸¹

Reformy navrhované Leopoldem Daunem přinesly první pozitivní výsledky při porážce Fridricha II. v bitvě u Kolína v roce 1757. Díky této úspěšné bitvě byl Daun povýšen do hodnosti polního maršála. Jeho kariéra pokračovala. V roce 1758 se stal vrchním velitelem celé habsburské armády, v roce 1760 byl jmenován státním ministrem a o dva roky později prezidentem dvorské válečné rady.⁸²

2.5 Reformy školství

Důvodem těchto reforem byla snaha monarchie nezaostávat ve vývoji za ostatními státy Evropy. Další okolností byla potřeba vyššího vzdělání u obyvatel pracujících v rozvíjejících se manufakturách. Podnětem, který vyvolal potřebu, aby stát začal řešit otázku školství, bylo i zrušení jezuitského řádu papežem Klimentem XIV. v roce 1773. Jezuité se v podstatě jako jediní do té doby zabývali školstvím a bylo nutné je tedy nahradit. Částečně se toho ujmul piaristé, členové jiného náboženského řádu, hlavní podíl na vzdělávání ve všech školách však připadl světským učitelům.⁸³ Majetek jezuitského řádu byl zabaven a poté převeden do studijního fondu, ze kterého se reforma měla financovat.⁸⁴

80 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 106.

81 Tamtéž, s. 139.

82 Tamtéž, s. 106.

83 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 119.

84 FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005, s. 111.

2.5.1 Vysoké školy

Marie Terezie nejprve svoji pozornost soustředila na univerzity. Provádění reforem z oblasti vysokého školství svěřila svému osobnímu lékaři, zkušenému odborníkovi a porodníkovi Gerhardu van Swietenovi. Pocházel z Nizozemí a do Vídně přišel v roce 1745. Na žádost panovnice vypracoval návrhy na určité změny na pražské univerzitě, protože tam byly zjištěny velké nedostatky. Pro zlepšení studia se zakázalo diktování přednášek a požadovalo se vydávat učební texty.

Swieten se zajímal také o poměry na lékařské fakultě ve Vídni. Chyběly zde důležité katedry pro studium medicíny, např. katedra chemie, fyziky, botaniky. Promoce se konaly každých pět až šest let. Z tohoto důvodu se velký počet studentů nechával promovat v zahraničí. Reformou bylo vše napraveno.⁸⁵ Marie Terezie vydala rozhodnutí, ve kterém bylo stanoveno, že žádný domácí student nesměl dokončit své studium v cizině. Dále bylo ujednáno, že promoce probíhaly každoročně, ale před tím museli studenti úspěšně složit důkladné zkoušky. Nekatolíci nemohli získat doktorát, ale pouze tzv. lizenciat, licenci opravňující k vykonávání lékařské praxe.⁸⁶ Studium medicíny se zkvalitnilo i zavedením pravidelných přednášek, novým studijním a zkušebním řádem a vyučováním v nemocnicích. Teoretické přednášky byly tak doplněny praxí.⁸⁷ V roce 1749 byl po boku děkana ustanoven direktor. Jmenoval ho panovník a placený byl státem. Jeho povinností byla kontrola vyučování a zkoušek.

Změny ve studiu byly provedeny i na fakultě teologické, filozofické a právnické. Filozofické studium bylo sníženo ze tří let na dva roky a jeho výuka měla omezit metafyziku a zaměřovat se více na etiku a matematiku.⁸⁸ Zvláštností tehdejších filozofických fakult bylo jejich fungování jako pouhá příprava pro studium na ostatních fakultách. Úkolem bylo poskytnout budoucím lékařům, právníkům a bohoslovcům vyšší všeobecné vzdělání.⁸⁹

V rámci reforem byl profesorům nejen určen rozsah a obsah vyučovací látky, ale

85 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 114.

86 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 97.

87 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 115.

88 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 96 – 98.

89 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 115.

i rozvržení látky na semestry, dny a hodiny. Zatímco dříve si tyto normy univerzity stanovovaly samy, nyní je určoval stát a vyžadoval jejich dodržování. Stát také zasáhl do majetkoprávních a finančních záležitostí univerzit. V roce 1753 byl převzat majetek a rozpočet univerzit do státní správy. Stát měl nově na starosti placení všech univerzitních profesorů a výstavbu univerzitních zařízení.⁹⁰

Nový školský systém zasáhl i Uhry. Na trnavské univerzitě byla vytvořena lékařská fakulta. Dále vznikla odborná zemědělská škola v Senci a báňská akademie v Banské Štiavnici.⁹¹

2.5.2 Střední školy

Pozornost byla věnována i středním školám, neboť právě ony měly vychovávat budoucí studenty vysokých škol nebo specialisty pro rozvoj obchodu a průmyslu. Na gymnáziích byly zpřísněny přijímací zkoušky, kdy se kladl velký důraz na němčinu. V roce 1746 byla zřízena akademie pro výchovu státních úředníků jako tzv. Collegium mobilium Theresianum. Zahrnovala v sobě gymnaziální studium a vysokoškolské právnické vzdělání. Vyhláškou z 30. dubna 1755 se Theresianum transformovalo na šlechtickou rytířskou akademii.⁹²

V souvislosti s rozvíjejícím se hospodářstvím byly zakládány různé typy odborných škol. V roce 1752 byla na Moravě zřízena tzv. reální škola, tj. střední odborná škola v dnešním pojetí. Byla zde například vyučována aritmetika, fyzika, měřictví, průmyslové kreslení, obchodní korespondence či historie. Ve stejném roce byla ve Vídeňském Novém Městě založena vojenská akademie a v roce 1754 vznikla orientální akademie pro studium živých orientálních jazyků, která měla přispívat k rozvoji obchodu mezi monarchií a zeměmi balkánského poloostrova. Ve Vídni byla vytvořena kreslířská akademie, mědirytecká akademie, praktická lékárnická škola.

Odbornou školou byla i přadlácká škola, kterou měli navštěvovat chudé děti, sirotci a děti řemeslníků ve věku od sedmi do patnácti let. První z těchto škol byla založena v červnu 1756 ve Zvíkovci v Čechách. 7. listopadu téhož roku pak Marie Terezie vydala

90 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 98.

91 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 120.

92 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 99.

přádelnický patent, který stanovil, že ve všech městech, kde nebyly přádelny, měla být v zimě vedena výuka a výcvik spřádání.⁹³

2.5.3 Základní školy

Před sedmiletou válkou bylo základní školství v kritickém stavu. Vrchnosti a obce o školy nepečovaly, venkovské školní budovy byly chatrné a místnost, ve které se vyučovalo, byla malá, nízká a často špinavá. Pokud učitel bydlel zčásti ve třídě, nebylo to nic neobvyklého. Učiteli se běžně stávali vysloužilí vojáci, kteří uměli trochu číst, psát a počítat. Neuspokojivý stav nižšího školství bylo nutné řešit. Marii Terezii imponovaly názory pruského reformátora školství Johanna Ignaze Felbigera, opata kláštera v Zaháni. Jeho myšlenky vycházely z koncepcí Jana Amose Komenského. V roce 1772 panovnice zkušeného pedagoga pozvala do Vídně, aby vybudoval soustavu základního školství.⁹⁴

Felbiger postupoval systematicky. Nejprve začal připravovat nové učebnice.⁹⁵ Roku 1772 bylo založeno Nakladatelství německého školského ústavu, které během osmi let vydalo přes 100 titulů. Učebnice byly psány v několika jazycích, např. v němčině, češtině, polštině, italštině. Čtvrtina ročně vydaných knih byla darována chudým žákům.⁹⁶

6. prosince 1774 vešel v platnost Všeobecný školský řád pro německé normální, hlavní a triviální školy v dědičných královstvích a zemích.⁹⁷ Ustanovil všeobecnou vyučovací povinnost, která se týkala dětí obou pohlaví mezi šestým a dvanáctým rokem. Povinnost pravidelné školní docházky byla tehdy proklamována, ale nebyla dodržována, obzvláště na venkově. Až po vydání josefinského nařízení z roku 1781 se školní docházka výrazně rozšířila.⁹⁸

Felbigerova reforma zavedla tři nové typy škol – triviální, hlavní a normální. Triviální školy měly být zřízeny ve vesnicích a děti se zde učily číst, psát a počítat. Měly zvládnout sčítání, odčítání, násobení, dělení a vyřešit jednoduchou trojčlenku. Hlavním

93 Tamtéž, s. 145 – 146.

94 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 118 – 119.

95 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 144.

96 HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 230.

97 KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956, s. 179 – 180.

98 VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 359.

předmětem zůstalo náboženství a vedle něj si děti osvojovaly nejrůznější hospodářské dovednosti.⁹⁹ Hlavní školy se vyskytovaly ve větších městech. Oproti triviální škole se zde navíc vyučovaly základy latiny, zeměpis, dějepis, domácí práce a zemědělství. Normální školy vznikaly v zemských hlavních městech a byly určené pro vzdělávání učitelů a dále pro ty, kteří chtěli pokračovat ve studiu na gymnáziích.¹⁰⁰ Zatímco péči o triviální školy zajišťovaly pod státním dozorem nadále obce a vrchnosti, vyšší a odborné školství financoval stát z nově zřízeného studijního fondu.¹⁰¹

Reformy školství byly doprovázeny germanizací. Stát chtěl vytvořit jednotný jazyk, kterým by se mluvilo na úřadech a ve školách, a tím dovršit proces centralizace habsburské monarchie. V českém jazyce probíhala výuka jen v triviálních školách a nižších třídách hlavních škol. Ostatní vzdělání bylo prováděno v němčině.¹⁰²

Marie Terezie se také zajímala o šíření osvěty mezi obyvateli. Praktikovala ji vydáváním kalendářů, neboť to byla často jediná kniha, která byla na vesnicích čtena. V kalendářích mělo být zaznamenáno vše potřebné nejen pro praktický život, tzn. data, svátky, jednotlivé fáze měsíce, ale i pro zábavu a poučení.¹⁰³

2.6 Církevní reformy

Marie Terezie oslabovala moc církve v zájmu státu a své panovnické moci, přesto však zůstala zapřísáhlou katoličkou. Hluboká zbožnost a víra v Boha pro ni byly základním pilířem života.¹⁰⁴ Bojovala proti šíření tajného protestantismu. Ten měl být eliminován novou výstavbou far a kostelů tak, aby je mohl každý obyvatel navštívit nejdéle za hodinu pěší chůze.

Co se týče justičních pravomocí, duchovním soudům byly omezeny kompetence a v roce 1752 se zrušilo právo azylu některých kostelů a klášterů. V hospodářské sféře bylo v roce 1750 utlumeno postavení církve taxativním stanovením výše poplatků za pohřby.

99 FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005, s. 112.

100 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 120.

101 FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005, s. 112.

102 JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 116 – 120.

103 JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 100.

104 WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. Praha: Ikar, 1996, s. 201.

Téhož roku vydala panovnice rozhodnutí týkající se rozsáhlého omezení svátků. Se souhlasem papeže jich odpadlo 22 a později se počet zrušených svátků ještě navýšil. Důvodem byla snaha o zvýšení příjmů rolníků a řemeslníků a tím pádem i zvýšení daňových příjmů do státní pokladny.¹⁰⁵ V srpnu 1770 byl také kvůli úniku pracovních sil vydán patent, který omezil připouštění k řádovým slibům. Složit slib mohl jen ten, kdo dosáhl minimální věkové hranice 22 let.¹⁰⁶ Církev velmi zasáhl výnos z 50. let od Haugwitze, jímž se zrušilo osvobození jejích statků od daní.¹⁰⁷ Moc církve byla oslabena i vyhlášením patentu z 11. října 1753 Českou reprezentací a komorou, kdy nesmělo duchovenstvo zakupovat světské statky bez císařského souhlasu.¹⁰⁸

V otázkách náboženství naznačila Marie Terezie toleranční meze v důvěrném patentu z listopadu 1777. Nekatolíci se už nemuseli účastnit katolických mší, čímž dostali v podstatě svolení k domácím neveřejným pobožnostem.¹⁰⁹

Pro zajímavost lze dodat, že panovnice si potrpěla na šesté Boží přikázání, odsuzovala nevěru a zatracovala necudnost. Založila proto mravnostní komisi, která měla zamezit mimomanželským vztahům. Nevěra byla přísně trestána. Pokud se při ní například přistihla operní pěvkyně, zbytek života musela strávit v klášteře. Když se prohřešek prokázal důstojníkovi, nemohl být v budoucnu nikdy povýšen.¹¹⁰

2.7 Poddanské reformy

Těžké poměry poddaného lidu poznaly v roce 1770 komise, které Marie Terezie vyslala provést sčítání lidí a číslování domů. Jejich druhým úkolem bylo podat zprávu o celkové hmotné situaci lidí na venkově. Ve zprávách se odhalilo, v jakých těžkých podmínkách obyvatelé žili.¹¹¹ Vrchnost vyžadovala týdně od poddaných v zimě tři dny roboty a ve zbylých ročních obdobích šest a někdy i dokonce všech sedm dní. Poddaní mohli orat, zasít a sklízet na svých políčkách až poté, co všechny tyto práce dokončili na

105JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 93 – 95.

106Tamtéž, s. 149.

107JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 124.

108KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956, s. 142.

109VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 355.

110HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 106 – 107.

111JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987, s. 141.

panském poli. Z malé úrody, kterou se jim podařilo vypěstovat, museli navíc odvádět dávky vrchnostem, farnostem a do státní pokladny. Robotu museli plnit i děti a těhotné ženy. Lidé byli trvale podvyživení, chodili v hadrech a bosí, žili v chatrčích a trpěli několika nemocemi. K vyšším pracovním výkonům mohli být donucováni bičí a holemi nebo zavíráním do vězení. Někdy byli nuceni dovážet panskou úrodu do vzdálených měst, ve kterých si sami nesměli nic koupit, neboť nezbytné životní potřeby jim dodávala vrchnost.¹¹² „Mnohdy svou malou úrodu zrní spotřebovali už do jara a na osev si museli koupit nebo vypůjčit od panstva za přemrštěné ceny, museli povinně odebírat panské pivo a mlít obilí pouze v panských mlýnech, museli platit za všemožná povolení: jestliže se chtěli oženit, přestěhovat, postavit dům nebo dát děti vyučit řemeslu. Zcela svévolně jim panstvo diktovalo také nejrůznější pokuty. Je jasné, že lidé živořící ze dne na den mohli za to vše platit jen jedinou měnou, kterou ještě měli – další fyzickou prací nad výměr požadované roboty.“¹¹³

Odpor poddaných proti robotám se projevil v roce 1771 četnými nepokoji a povstáním, které bylo potlačeno vojskem. K významným selským vzpourám došlo v roce 1775. Pod jejich tlakem byl vydán tereziánský robotní patent, který 17. srpna 1775 nabyl platnosti v Čechách a 7. září pak na Moravě. Vytištěn byl v českém i německém jazyce. Patent upravoval robotní povinnosti na snesitelnou míru, určenou podle výše daní.¹¹⁴ Poddaní byli rozděleni do 11 majetkových tříd. Nejchudší 1. třídou byli podruzi, kteří nevlastnili půdu, neplatili daně a pro vrchnost měli odpracovat 13 dní v roce. V 11. třídě se vyskytovali sedláci, kteří platili přes 40 zlatých roční daně a jejich roboty byla ustanovena na nanejvýš tři dny v týdnu. Pokud navyšovala vrchnost své požadavky, postižení si mohli, většinou však marně, stěžovat příslušným úřadům.¹¹⁵ Současně byla určena délka robotního pracovního dne. V zimních měsících (od října do března) se stanovila na 8 hodin, v letních měsících pak na 12 hodin včetně cesty do práce, z práce a přestávkou na odpočinek.

Závaznost robotního patentu byla ponechána na rozhodnutí poddaných, kteří si

112 FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005, s. 105.

113 Tamtéž, s. 105 – 106.

114 ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 157.

115 FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005, s. 115.

mohli vybrat dosavadní stav nebo novou úpravu. Pokud si zvolili novou úpravu, museli podle patentu z roku 1776 platit za užívání vrchnostenských pastvin a lesů. V patentu bylo totiž zakotveno, že dosavadní bezplatné užívání vrchnostenských pastvin a lesů bude ponecháno pouze těm, kteří si zachovali starou úpravu robot. Poddaným, kteří upřednostnili novou úpravu robot, byla za užívání pastvin a lesů uložena povinnost placení poplatku nebo vykonávání práce, čili opět nové roboty, v hodnotě poplatku. Došlo tím k porušení zásady o zákazu navyšování povinností poddaných v patentu z roku 1775.¹¹⁶

¹¹⁶VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1976, s. 255 – 256.

3 Zákonodárná činnost

Během 18. století docházelo ke změnám a postupnému zániku dosud samostatného práva v zemích Koruny české a bylo nahrazováno novým právem česko-rakouským, které platilo na celém území habsburského soustátí kromě Uher.¹¹⁷ Tato kapitola se zabývá kodifikací v trestním, občanském a obchodním právu za vlády Marie Terezie.

3.1 Trestní právo

Dne 31. prosince 1768 byl vydán nový trestní zákoník, Hrdelní řád Marie Terezie (*Constitutio criminalis Theresiana*), zvaný Tereziána. Důvodem jeho vydání bylo sjednocení a tím i zjednodušení trestního práva v českých a rakouských zemích. Vypracovala ho dvorská komise pod vedením hraběte Althana a o český překlad se později, v roce 1771, postaral kancléř Nového Města pražského Zeberera.¹¹⁸

Zákoník není považován za moderní a pokrokový, neboť stále ještě ustanovoval nejrůznější trestněprávní přežitky (např. matka, která zabila své dítě, měla být stařa a její srdce se mělo v hrobě probodnout kulem).¹¹⁹ Tereziána má dva díly, které obsahují 104 článků a několik příloh. V prvním díle se rozebírá průběh trestního řízení, ve druhém lze nalézt katalog trestných činů a trestů.¹²⁰ V obrazových přílohách jsou znázorněny návody k správnému provádění mučení, např. pálení, věšení či napínání vyslýchaného.

Tortura, tedy právo útrpné, se stalo hlavním a rozhodujícím důkazním prostředkem, kdy mučením obžalovaného se mělo dosáhnout jeho přiznání,¹²¹ které bylo považováno za „korunu důkazů“. Platila presumpce viny, podle které byl obžalovaný pokládán za vinného, dokud se mu nepodařilo prokázat opak. Jeho postavení v procesu bylo ztíženo tím, že nesměl mít obhájce, až před soudem mu mohl radit „právní přítel“. Soudce rozhodoval o připouštění důkazů. Pokud obžalovaný obstál při tortuře a nepřiznal vinu, byl propuštěn s tím, že v případě objevení nových důkazů bude řízení obnoveno.

117MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 152.

118JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 88 – 89.

119VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1976, s. 282, 294.

120JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 88 – 89.

121VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1976, s. 293.

V zákoníku bylo přípouštěno stíhání deliktů sine lege. Dovolovalo se tedy, aby byla trestána nebezpečná jednání, která nebyla uvedena v zákoně. Tím byl ponechán velký prostor pro libovůli soudců.

Tereziána poprvé zakotvila přesná pravidla užívání tortury. Byly stanoveny její stupně, technické podmínky a délka aplikace. Podle čl. 38 měla být nejprve použita palečnice, následovalo šněrování rukou, natažení na skřípec nebo žebřík a v poslední fázi se natažené tělo pálilo. Jako mezistupeň sloužily tzv. španělské boty, které se přikládaly na holeně. Jeden stupeň mučení mohl trvat maximálně 15 minut a celé mučení pak jednu hodinu.¹²² Tortura byla přípustná pouze u zločinů, za které mohl být uložen trest smrti, aby utrpení plynoucí z mučení nebylo horší než později uložený trest.¹²³ Zákoník respektoval společenské postavení obžalovaných. Osoby ze šlechtického stavu podléhali útrpnému právu jen výjimečně (např. za politické zločiny).¹²⁴ Podle čl. 38 § 11 nesměli být mučeni lidé, kteří byli duševně zaostalí, němí, hluchí, nemocní, děti do čtrnácti let, muži starší šedesáti let, těhotné ženy nebo ženy v šestinedělí.¹²⁵ V roce 1776 bylo pod vlivem Josefa II. a královnina rádce Sonnenfelseho používání tortury zakázáno.¹²⁶

Podle zákoníku se mohl zloděj odsoudit k trestu smrti. Žhářství bylo trestáno upálením, kterému mohlo předcházet ještě mučení. Za homosexualitu, cizoložství, znásilnění hrozil opět trest smrti a za pohlavní styk se zvířetem bylo stanoveno spálení i s dotyčným živočichem. Stále bylo stíháno čarodějnictví. Zákon z roku 1766 označen jako Řád o kouzelnictví, čarodějnictví a věšteství přešel v plném rozsahu do nového trestního zákoníku, kde se stal základem pro článek 58.¹²⁷ Se stíháním a trestáním čarodějnic Marie Terezie nesouhlasila a snažila se ho omezit. Nechávala si předkládat každý případ obžaloby a sama rozhodovala, zda jde skutečně o kouzla atd.¹²⁸

122MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 159 – 162.

123JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 89.

124MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 160.

125ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 202.

126JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 89.

127VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1976, s. 294.

128MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 162 – 163.

Tresty smrti byly popsány v čl. 5. Nejčastěji se prováděly stětím, čtvrcením, oběšením, upálením, lámáním kolem. Často byly kombinované se zostřeními, jako je trhání kleštěmi či šmejkaní na popravčí místo. Mezi další tresty patřilo (dle čl. 6-9) utěti ruky, vytržení jazyka, veřejné vymrskání na pranýři, vězení v poutech, odnětí jmění, pokuta, vypovězení z místa, vypálení cejchu.¹²⁹

3.2 Občanské právo

První kodifikační práce občanského práva začaly probíhat v první polovině 18. století. Příčinou byl rozvoj hospodářství a zaostalost staré právní úpravy, která vycházela z městského práva z 16. století a z Obnoveného zřízení zemského. V roce 1753 byla jmenována kompilační komise, která měla za úkol vypracovat společný zákoník pro české i rakouské země. Zákoník měl upravovat soukromé právo a dostal název Codex Theresianus universalis. Byl sestavován na základě přebrání platného práva, jehož případné mezery se měly doplnit a odchylky sjednotit. Rozdělen byl do tří částí: práva osob, práva věcná a práva obligační.

Výsledkem zdlouhavých prací komise byl zákoník o 6 svazcích. Jednalo se o nepraktické dílo, které bylo rozsáhlé, příliš podrobné a připomínalo spíše učebnici. Právní pojmy zde byly vykládány, místo toho, aby byly právně formulovány. V roce 1766 Marie Terezie zákoník komisi vrátila k předělání.¹³⁰ Jeho nové zpracování mělo vycházet z určitých zásad: vynechat všechno, co patří do učebnice, usilovat o krátké, stručné vyjadřování a jednoduchost, vyvarovat se dvojsmyslům a nejasnostem, nevázat se na římské právo. Práce komise však byly v roce 1776 přerušeny. Zákoník se závazným tedy nestal. K pokroku v kodifikačních pracích došlo za vlády Josefa II., kdy byl vydán tzv. Josefínský zákoník.¹³¹

3.3 Obchodní právo

Rozvoj obchodu a výroby vyžadoval právní úpravu vztahů, které vznikaly při

¹²⁹ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 193 – 197.

¹³⁰MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 165 – 166.

¹³¹JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 101.

obchodování, obzvláště při peněžních transakcích. Během 18. století byla provedena některá významná opatření. V roce 1732 byl vydán komerční patent. Podle jeho ustanovení se u komerčního kolegia (úřad k podpoře rozvoje živností) zřídila tzv. kupecká matrikule, čili úřední rejstřík. V něm měli být zapsáni všichni členové pražských kupeckých organizací a všichni mimopražští kupci z královských a poddanských měst. Matrikule se stala nejstarším obchodním rejstříkem v našich zemích.¹³²

V rámci sjednocování česko-rakouského práva došlo k vydání směnečného patentu v roce 1763. Díky němu byly vytvořeny směneční a merkantilní soudy v hlavních zemských městech, tj. v Praze, Opavě a Brně. Dále byly v Praze a Brně zřízeny směnečné soudy druhé instance pod názvem směnečné a merkantilní apelační soudy. Třetí instancí byl Nejvyšší soud ve Vídni.¹³³

Z formálního hlediska byl směnečný patent rozdělen do dvou částí. V první se nacházel směneční řád, tj. soubor pravidel, která se týkají náležitostí směny a užití směnečné formy ve směnečném styku. Druhá část se zabývala zvláštním soudním řádem pro směneční a merkantilní soud. Byly zde obsaženy procesní pravidla o jednání před soudem a o směnečné exekuci.¹³⁴

¹³²Tamtéž, s. 108.

¹³³MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 168.

¹³⁴JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 109.

4 Význam patentů pro 21. století

Zavedením určitých reforem položila Marie Terezie základy pro různé oblasti našeho každodenního života.

Když tříadvacetiletá panovnice nastoupila na trůn, snažila se svoje dědictví uhájit, což se jí až na některé územní ztráty podařilo. Pokoušela se o upevnění monarchie cestou centralizace, čili chtěla soustředit moc do svých rukou a tím značně omezit moc stavů. V současnosti se též preferuje centralizace, kdy je mnoho úřadů rušeno a pravomoci a kompetence jsou přenášeny na vyšší územně správní celky.

V Čechách byly nově uspořádány kraje. Celkem jich bylo 16 a všechny měly být přibližně stejně velké. Do čela nebyli již dosazováni dva hejtmani, ale pouze jeden – toto pravidlo je užíváno i dnes. Navíc byly položeny základy krajských úřadů v dnešním slova smyslu. Do té doby totiž hejtmani běžně zastávali úřad ze svých vlastních domovů.

Další významnou změnou, ke které došlo, bylo sjednocení soudnictví v českých a rakouských zemích. Po vytvoření Nejvyššího soudního úřadu bylo odděleno soudnictví od správy. V současné době je pokládáno samostatné a nezávislé soudnictví za samozřejmost.

Koncem 40. let 18. století byly v armádě pro vojáky zhotoveny stejnokroje. Jednotné uniformy jsou stále vyráběny. Podle toho, jakou činnost voják vykonává, se nyní rozlišují stejnokroje na reprezentační, večerní, vycházkové a služební.¹³⁵ Pravidla pro nošení vojenského stejnokroje lze nalézt ve stejnokrojovém výnosu vydaného 12. března 2012.

Panovnice musela provést daňovou reformu, aby zajistila dostatek financí do státní pokladny. V souvislosti s ní byl proveden soupis poddanské a vrchnostenské půdy a bylo realizováno sčítání lidí a evidence domů. Patent z 10. března 1770 stanovil nutnost očíslovat všechny domy. Zároveň dostali obyvatelé zákaz měnit příjmení a tím vznikl základ pro dnešní platnou identifikaci jednotlivce podle jména a příjmení.

Během vlády Marie Terezie byly zavedeny bankocetle. V současnosti jsou papírové

¹³⁵Ustanovení čl. 1 normativního výnosu Ministerstva obrany o pravidlech pro nošení vojenského stejnokroje, vybraných součástí vojenské výstroje a drobných stejnokrojových doplňků.

peníze naprosto běžně každým používány a málokdo by upřednostnil peněženku plnou mincí.

Za jednu z nejznámějších a nejdůležitějších reforem je považována změna školského systému. Propagování povinné školní docházky hrálo klíčovou roli ve zlepšování všeobecné vzdělanosti obyvatelstva. Nyní je u dětí docházka striktně vyžadována a je upravena v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Dle § 22 jsou žáci povinni řádně docházet do školy a jejich zákonní zástupci jsou povinni jim to zajistit.

Závěr

Marie Terezie patřila mezi významné osobnosti 18. století, které se nesmazatelně vepsaly do dějin. Tato práce se zabývala její reformní činností a s tím souvisejícím vydáváním příslušných patentů. Nejprve bylo shrnuto, jakým způsobem panovnice po svém nástupu na trůn usilovala o zachování celé habsburské monarchie před vnějšími nepřáteli. Největším z nich byl pruský král Fridrich II. Společně se svým vojskem se snažil o nové územní zisky rozdělením habsburského dědictví.

Dále práce pojednávala o jednotlivých reformách Marie Terezie, díky kterým v mnohém položila základy pro moderní stát. Jejich podstatou byla přestavba habsburské monarchie. Za pomoci svých rádců vybudovala vládkyně centralizovaný stát s bojeschopnou armádou, byrokracií a prosperujícím hospodářstvím.

Panovnickou moc upevnila centralizací. Sjednocení české dvorské kanceláře s obdobnou kanceláří pro rakouské země znamenalo v českých zemích ztrátu dosavadní samostatnosti v rámci monarchie. Dalším negativním aspektem v českých zemích bylo postupné prosazování němčiny jako úředního jazyka v celém habsburském soustátí.

Reformy přinesly několik pokrokových změn v oblasti státní a vojenské správy, zemědělství, obchodu, kultury či vzdělávání a přispěly k přechodu od feudální společnosti ke kapitalistické.

Během svého panování Marie Terezie pečlivě plnila mateřské povinnosti, porodila 16 dětí. Její nejstarší syn Josef II. po smrti své matky v reformách pokračoval.

Resumé

Maria Theresa was one of the important personality in 18th. century. She was written indelibly to the history. This Bachelor thesis was concerned with her reformatory activities and patents publishing. At first it was summarized monarchal effort of the whole's keeping of Hapsburg monarchy before an external enemies. The greatest one was king of Prussia Frederick II., he tried with his army to divide Hapsburg inheritance.

Next part of this thesis discussed about Maria Theresa's reforms, which created foundations for the modern state. Their point was reconstruction of Hapsburg monarchy. The ruler in association with her consultants erected centralized state with the operational army, the bureaucracy and the prospering economy.

Monarchal power was consolidated with the centralization. Czech court office was united with the similar office for austrian countries. This act caused loss of self-government of countries of the Czech Crown within monarchy. The next negative aspect for Czech Crown countries was pushing through of German as an official language in Hapsburg monarchy.

Reforms enabled several progressive changes in the state administration, military administration, agriculture, bussiness, culture and education. Reforms conduced to the segue from feudal to capitalist society.

Maria Theresa gave birth to 16 children during her reign. The oldest son Joseph II. continued in the reformatory activities after mother's death.

Seznam použité literatury a pramenů

Knižní publikace

ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, opr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4.

BANKL, H. *Nemoci Habsburků: z chorobopisů velké panovnické dynastie. 1. vyd.* Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-062-9.

BĚLINA, P. et al. *Dějiny země Koruny české II.: od nástupu osvícenství po naši dobu. 2.*, opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. ISBN 80-85192-60-8.

BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky.* Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-429-3.

DICKINGER, Ch. *Habsburkové bez iluzí: jací byli doopravdy?. 1. vyd.* Praha: Brána, 2002. ISBN 80-7243-136-6.

DOLENSKÝ, J. *Obrázkové dějiny národa českého.* Praha: Vilímek, 1893.

ETZLSTORFER, H. *Marie Terezie: soukromý život panovnice. 1. vyd.* Praha: Ikar, 2010. ISBN 978-80-249-1384-1.

FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích).* 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-337-3.

FUSSENEGGEROVÁ, G. *Vladařky: ženy, které tvořily dějiny. 1. vyd.* Praha: Brána, 1999. ISBN 80-7243-043-2.

GALANDAUER, J., HONZÍK, M. *Osud trůnu habsburského. 2. vyd.* Praha: Panorama, 1983.

HERRE, F. *Marie Terezie. 1. vyd.* Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-41-6.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost.* Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.

CHALUPA, A. et al. *Tereziánský katastr český. 1. vyd.* Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1964.

JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin.*

3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-251-6.
- JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. 1. vyd. Plzeň: Amosium servis, 1991. ISBN 80-85498-05-7.
- JANUSOVÁ, J., KÁŇA, O. *Její veličenstvo Marie Terezie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1987. ISBN 23-010-87.
- JŮZLOVÁ, J., DIESTLER, R. *Velcí panovníci Evropy: 100 nejvýznamnějších císařů, králů a knížat evropských dějin*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2308-7.
- KROFTA, K. *Dějiny československé*. 1. vyd. Praha: Sfinx, 1946.
- KULÍŘOVÁ, K., SANDER, R. *Patenty: katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956.
- MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-167-7.
- MAUR, E. *12.5.1743, Marie Terezie: korunovace na usmířenou*. 1. vyd. Praha: Havran, 2003. ISBN 80-86515-22-2.
- RIEDER, H. *Marie Terezie: osudová hodina Habsburků*. 2. vyd. Praha: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0384-9.
- RYANTOVÁ, M., VOREL, P. *Čeští králové*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-940-6.
- TAPIÉ, V. *Marie Terezie a Evropa: od baroka k osvícenství*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0616-6.
- VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1976. ISBN 11-087-75.
- VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-491-2.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.
- VONDRA, R. *Osobnosti české historie*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan, 2009. ISBN 978-80-86493-24-4.

WEISSENSTEINER, F. *Velcí panovníci rodu habsburského*. 1. vyd. Praha: Ikar, 1996. ISBN 80-7202-050-1.

Právní předpisy

Normativní výnos Ministerstva obrany o pravidlech pro nošení vojenského stejnokroje, vybraných součástí vojenské výstroje a drobných stejnokrojových doplňků (stejnokrojový výnos).

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Elektronické odkazy

Bankocetle. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-08-02]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bankocetle>

Marie Terezie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-08-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

Přílohy

Seznam příloh

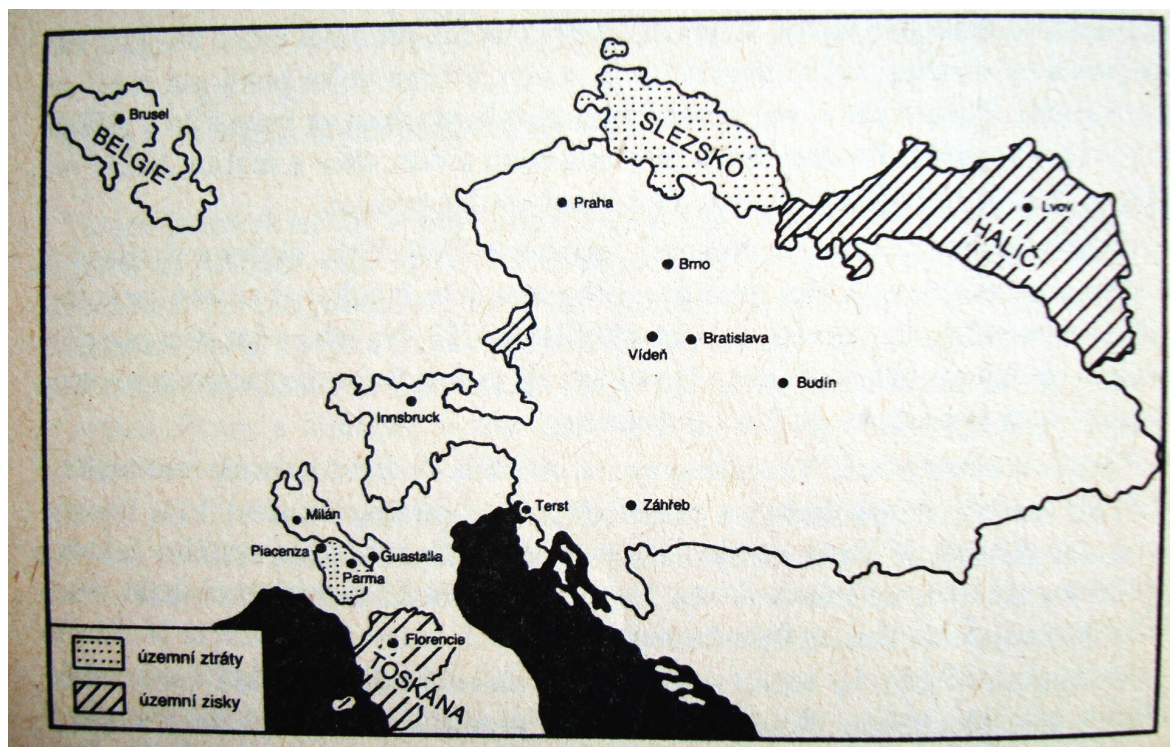
- I. Portrét Marie Terezie z doby kolem roku 1750
- II. Mapa území, kterému vládla Marie Terezie, s vyznačením územních zisků a ztrát v období jejího panování
- III. Bankocetle z roku 1762 a tolar z roku 1780
- IV. Titulní list robotního patentu z roku 1775
- V. Ukázka úředního návodu k tortuře natahováním na žebřík a pálením z Hrdelního řádu Marie Terezie

Příloha I.: Portrét Marie Terezie z doby kolem roku 1750¹³⁶

136HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 144.

Příloha II.: Mapa území, kterému vládla Marie Terezie, s vyznačením územních zisků a ztrát v období jejího panování¹³⁷

137JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie - legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 184.

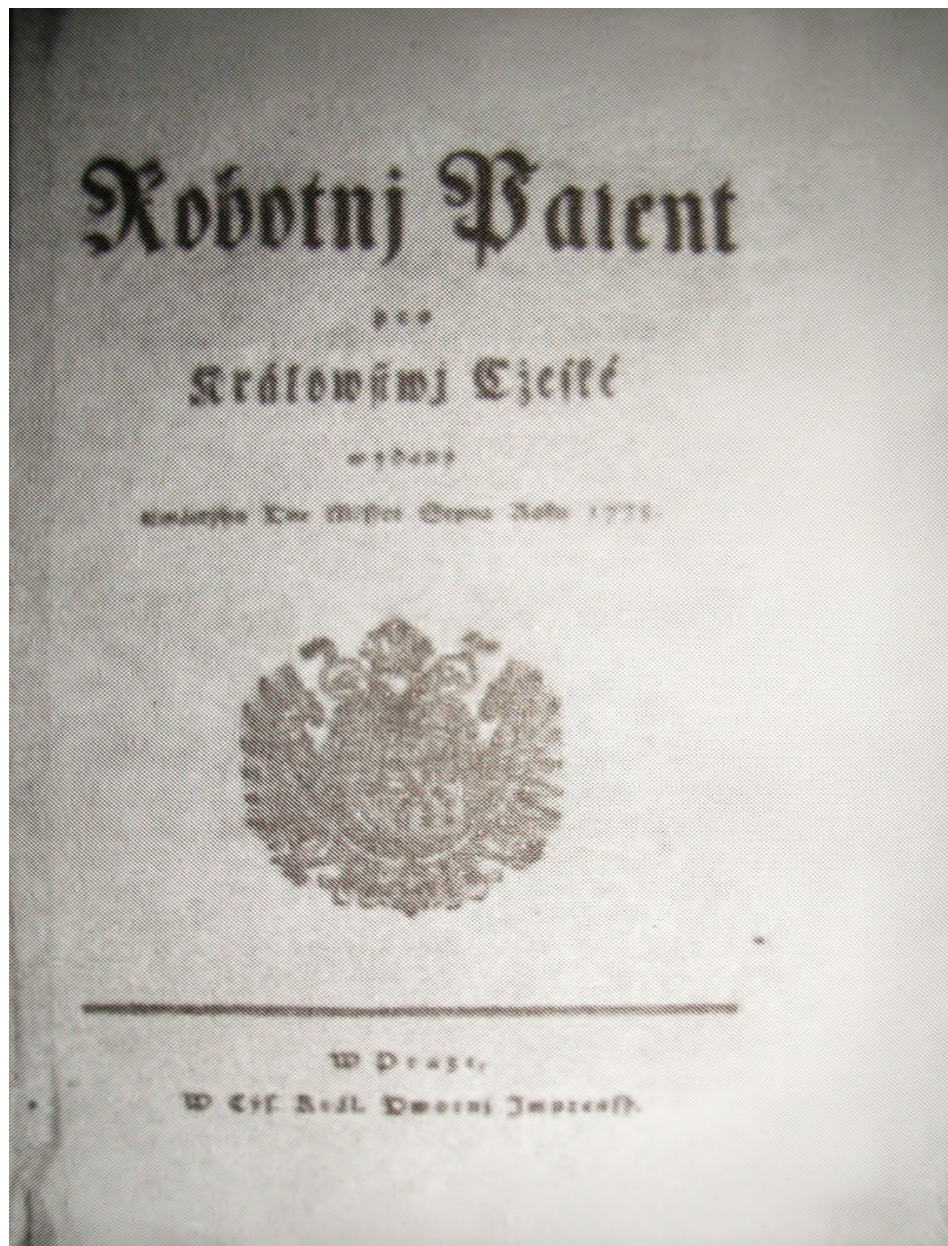
Příloha III.: Bankocetle z roku 1762¹³⁸ a tolar z roku 1780¹³⁹

138Bankocetle. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-08-02]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bankocetle>

139Marie Terezie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-08-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

Příloha IV.: Titulní list robotního patentu z roku 1775¹⁴⁰

140MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 526.

Příloha V.: Ukázka úředního návodu k tortuře natahováním na žebřík a pálením z Hrdelního řádu Marie Terezie¹⁴¹

141VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1976, s. 288.